

DAFTAR PUSTAKA

A. Arsip

1. Koleksi Anton Regtien (International Instituut voor Sociale Geschiedenis)

Indonesië Werkgroep, *Terug van weggeweest: Hoe leidse wetenschappers in het spoor van 't kapitaal de weg naar Indië terugvonden*. Leiden, September 1978.

De verklaring de datum 25 april 1978 van de Katholieke Universiteit Nijmegen-psychologen betrokken bij de uitvoering van het project KUN/2.

De instelling van een commissie van onderzoek d.d. 20 juni 1978.

De taakstelling en de werkwijze van de commissie van onderzoek d.d. 20 Juni 1978.

Brief d.d. 26 Mei 1978 van Buitenlandse Zaken aan het college van bestuur.

Copie van het artikel van Henry Kamm, "Jakarta Says Most Political Prisoners Will be Free in 1979" dalam *The New York Times*, 12 April 1978.

Copie van het artikel van Henry Kamm, "To Determine Communist Inclination: Indonesia 'Tested' Political Prisoners" dalam *International Herald Tribune*, 28 April 1978.

Rapport van de commissie van onderzoek betreffende het KUN/2-project Indonesië, 8 Februari 1978.

Eind Verslag KUN-2-Project d.d. 16 Maret 1976.

Brief d.d. 27 oktober 1978 van het college van bestuur aan de decaanen van de psychologische faculteiten van de Universitas Indonesia en Universitas Padjadjaran.

Brief d.d. 8 november 1978 van de decaan der psychologische faculteit van de Universitas Padjadjaran aan het college van bestuur

Brief d.d. 23 november 1978 van de decaan der psychologische faculteit van de Universitas Indonesia aan het college van bestuur.

Brief d.d. 30 oktober 1978 van commissie van onderzoek aan het college van bestuur.

Aanvullende nota betreffende KUN/2-project van Unie Studenten Nijmegen, 8 Maart 1979 betreffende de stand van zaken van de werkzaamheden van de commissie.

Samenvatting in het Nederlands van het proefschrift d.d. 7 februari 1976 van Saparinah Sadli getiteld “Persepsi Sosial mengenai Perilaku Menyimpang” (De sociale perceptie betreffende afwijkend gedrag)

Samenvatting in het Nederlands van het proefschrift d.d. 7 februari 1976 van Sudirgo Wibowo getiteld “Penyusunan Test Kemampuan Diferensiil untuk Seleksi Calon Mahasiswa” (Het opstellen van een differentiële vaardigheidstest voor de selectie van kandidaten voor het Hoger Onderwis)

Samenvatting in het Nederlands van het proefschrift d.d. 29 April 1978 van Sarlito Wirawan Sarwono getiteld “Perbedaan antara Pemimpin dan Aktivist dalam Gerakan Protes Mahasiswa” (Verschillen tussen leiders en activisten in de studentenprotestbewegingen in Indonesië)

Reisverslag van Prof. J. M. F. Jaspars, 1-31 Januari 1974.

J. M. F. Jaspars, *Politiek en Pscychologie*, 9 Mei 1978.

Toelichting bij het chronologisch overzicht van het bezoek van Prof. Dr. J. M. F. Jaspars.

Notulensi rapat rapat Dewan Jurusan Psikologi – Vrije Universiteit Amsterdam yang diselenggarakan pada Senin, 24 September 1973, pukul 19.30 di ruang 4A-39 di Gedung Utama.

Surat Pernyataan pelaksanaan kerjasama antara Fakultas Psikologi Universitas Gadjah Mada dengan Vrije Universiteit Amsterdam dan Katholieke Universiteit Nijmegen.

Selebaran mengenai pelaksanaan proyek hidrologi antara Vrije Universiteit Amsterdam dan Universitas Gadjah Mada yang disusun oleh Werkgroep Projekten Instituut van Aardwetenschappen Vrije Universiteit Amsterdam, Februari 1980.

Een groot aantal publicaties in de landelijke en universitaire pers, onder andere:

“VU-Psychologen werkzaam voor Indonesische veiligheidsdienst?”, *AdValvas*, 28 April 1978.

“De ‘vuile handen’ van de psychologie” *Ad Valvas*, 12 Mei 1978.

“Forumleden bepleiten kleinschalige projekten: de smalle marges van het Indonesië-beleid” *Ad Valvas*, 13 Juni 1980.

“Hoogleraren Kuiper en Schrool namen kijke bij projekt gezondheidszorg in Indonesië en konkluderen in hun reisverslag: ‘In overtuiging gestrekt dat Indonesië onze steun behoeft” *Ad Valvas*, 13 Juni 1980.

“Ten behoeve van Suharto: Nederlandse psychologen maakten verhoorlijsten” *De Waarheid*, 13 April 1978.

“Berichten over “vragenlijsten” Indonesische geheime dienst verwekken opschudding: Nederlandse psychologen ontkennen medewerking” *De waarheid*, 14 April 1978.

“Petitie gestart tegen misbruik psychologen: Psychologen veroordelen medewerking aan Soeharto-bewind” *De Waarheid*, 18 April 1978.

“Nijmeegse universiteit bakkermaat van vragenlijst Suharto-regiem” *De waarheid*, 20 April 1978.

“Prof. Jaspers besprak met mevr. Sadli “afwijkend gedrag”: De werkelijke achtergrond van “wetenschappelijke projecten” met het generaalsbewind” dalam *De Waarheid*, 22 April 1978.

“Nieuwe feiten over K.U.N.-project 2” *De Waarheid*, 25 April 1978.

“De psychologie als beulsknecht?” dalam *De Waarheid*, 25 April 1978.

“Vragenlijsten Suharto-regiem: Hoofdbestuur NIP gaat rol psychologen onderzoeken” *De Waarheid*, 27 April 1978.

“Studenten in Nijmegen tot College van Bestuur: Breek met het Suhartobewind, ultimatum aan subfaculteit psychologie” *De Waarheid*, 28 April 1978.

“Onderzoek niet beperken tot “Nijmegen”” *De Waarheid*, 29 April 1978.

“Prof. Mönks spreekt over “domme uitlating” Sudomo: Projecten met Indonesië dienen Suharto-regiem” dalam *De Waarheid*, 29 April 1978.

“Soedomo wordt Indonesische veiligheidsdienst” dalam *Volkskrant*, 6 April 1978.

“Ultimatum Studenten: Verbreek relaties met Indonesië” dalam *Volkskrant*, 20 April 1978.

““Hulp” Nijmegen bij vragenlijst in Indonesië” dalam *Volkskrant*, 24 April 1978.

“Bij verhoren Indonesiërs: Universiteit beziet rol prof. Jaspers, studenten willen meer gegevens over vragenlijst” dalam *Volkskrant*, 26 April 1978.

“Affaire-Jaspars, universiteit wil exacte tekst Soedomo hebben” dalam *Volkskrant*, 29 April 1978.

“Psychologen in Indonesië: Hulp bij ondervragen gevangenen onbewezen” dalam *Volkskrant*, 16 Maret 1979

“Hulp Psychologen Indonesië: Misbruik kennis aannemelijk” dalam *Volkskrant*, 22 Maret 1979.

Abrahamse, Marien dan Frans Disse, “Een bericht uit Gordel van Smaragd: De merkwaardige kontakten tussen Nederlandse psychologen en Indonesische veiligheidsdienst” dalam *Universiteitskrant Groningen*, 20 April 1978.

_____, “Groningse psychologen vragen onderzoek door NIP: Nederlandse Psychologen adviseurs Indonesische veiligheidsdienst?” dalam *Universiteitskrant Groningen*, 20 April 1978.

_____, “Huidige Indonesische ambassadeur in Nederland betrok psychologen bij behandeling van politieke gevangenen: N.I.P. onderzoekt betrokkenheid Nijmeegse psychologen bij werk Indonesische veiligheidsdienst” dalam *Universiteitskrant Groningen*, 27 April 1978.

_____, “Hoe het verder ging in de Gordel van Smaragd: Indonesische Psychologen spoorden “communisten” op middels de inkvlek-test” dalam *Universiteitskrant Groningen*, 27 April 1978.

_____, “Nijmeegse onderzoekscommissie in vertrouwelijk rapport aan college van bestuur: KU-psychologen niet betrokken bij “screening” politieke gevangenen in Indonesië” *Universiteitskrant Groningen*, 28 Februari 1979.

_____, “CvB Nijmegen op zoek naar “lek” in dofpot” *Universiteitskrant Groningen*, 14 Maret 1979.

“Psychologen selecteren politieke gevangenen” *Mare*, 12 mei 1978.

“Psychologen uit Nijmegen zouden vragenlijsten maken voor gevangenen”, *Nieuwsblad van het noorden*, 25 April 1978.

Groen, Maurits dan Hans van der Veen “Wat doet de VU in Indonesië?: Bestaande (wan)orde wordt in de kaart gespeeld” dalam *Hervormd Nederland*, 12 April 1980.

“geen plaats meer voor hobbyisme” dalam *Utrecht Universiteitsblad*, 25 Januari 1980.

“Social geograaf Milan Titus: ‘als ergens nog speelruimte is, dan is hei in het onderwijs’” dalam *Utrecht Universiteitsblad*, 25 Januari 1980.

2. Arsip Nasional Republik Indonesia (ANRI)

- Koleksi Inventaris Arsip Menteri Negara bidang Ekonomi, Keuangan, dan Industri, 1967-1973.
- Koleksi Arsip Sekretariat Wakil Presiden Sri Sultan Hamengkubuwono IX, 1973-1978.

3. Laporan Tahunan Rektor Universitas Gadjah Mada, 1975-1980.

B. Literatur dan Artikel

Amurwani Dwi Lestariningsih, *Gerwani: Kisah Tapol Wanita di Kamp Plantungan*. Jakarta: Penerbit Buku Kompas, 2011.

Baehr, Peter R., "Human Rights, Development and Dutch Foreign Policy: The Role of an Advisory Committee" dalam David P. Forsythe, *Human Rights and Development*. London: The Macmillan Press Ltd, 1989. hlm. 154-170.

Benny Susetyo, *Politik Pendidikan Penguasa*, Yogyakarta: LkiS, 2005.

Cunliffe, S. Alex, "Economic Aid as an Instrument for the Promotion of International Human Rights" dalam Dilys M. Hill, *Human Rights and Foreign Policy: Principles and Practice*. London: The Macmillan Press Ltd. 1989. hlm. 115-130.

Davidson, Scott, *Hak Asasi Manusia*. Jakarta: PT. Pustaka Utama Grafiti, 1994.

Forsythe, David P., *Human Rights and Development*. London: The Macmillan Press Ltd, 1989.

Gie, Kwik Kian, *Analisis Ekonomi Politik Indonesia*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama dan Sekolah Tinggi Ilmu Ekonomi IBII, 1994.

Hamid Awaludin, *HAM: Politik, Hukum, dan Kemunafikan Internasional*, Jakarta: Penerbit Buku Kompas, 2012.

Hancock, Graham, *Dewa-dewa Pencipta Kemiskinan: Kekuasaan, Prestise dan Korupsi Bisnis Bantuan Internasional*.

Hanneman Samuel, *Genealogi Kekuasaan Ilmu Sosial Indonesia: Dari Kolonialisme Belanda hingga Modernisme Amerika*. Jakarta: Kepik Ungu, 2010.

Hill, Dilys M., *Human Rights and Foreign Policy: Principles and Practice*. London: The Macmillan Press Ltd. 1989.

- Hocking, Brian dan Michael Smith, *World Politics: An Introduction to International Relations*. London: Harvester Wheatsheaf, 1990.
- Howard, Rhoda E., "Human Rights, Development and Foreign Policy" dalam David P. Forsythe, *Human Rights and Development*. London: The Macmillan Press Ltd, 1989. hlm. 213-234.
- Jackson, Robert dan Georg Sorensen, *Pengantar Studi Hubungan Internasional*. Jogjakarta: Pustaka Pelajar, 2009.
- Jill, Steans dan Lloyd Pettiford, *Hubungan Internasional: Perspektif dan Tema*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar, 2009.
- Klandermans, Bert, *Protes dalam Kajian Psikologi Sosial*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar, 2005.
- Kuitenbrouwer, Maarten. *Dutch Scholarship in the Age of Empire and Beyond* Leiden: Koninklijke Brill NV, 2014.
- Kuntowijoyo, *Pengantar Ilmu Sejarah*. Yogyakarta: Bentang, 1999.
- _____, *Metodologi Sejarah*. Edisi ke-2, Yogyakarta: Tiara Wacana, 2003.
- _____, *Penjelasan Sejarah*. Yogyakarta: Tiara Wacana, 2008.
- Miriam Budiardjo, *Dasar-dasar Ilmu Politik*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama, 2010.
- Mochtar Mas'od, *Ilmu Hubungan Internasional: Disiplin dan Metodologi*. Jakarta dan Yogyakarta: LP3ES dan PAU-Studi Politik-UGM, 1990.
- Muntarbhorn, Vitit, "Current Challenges of Human Rights in Asia" dalam Dilys M. Hill, *Human Rights and Foreign Policy: Principles and Practice*. London: The Macmillan Press Ltd. 1989. hlm. 180-200.
- Myers, David G. *Psychology*, (USA: Worth Publishers, 2010
- Niehof, Anke. "Ontwikkelingssamenwerking Nederland-Indonesië: de breuk 1991-1992" dalam *Internationale Spectator*, Jaargang 62, Nummer 9, September 2008.
- Orchida Ramadhania, *Sociophrenia: Perjalanan dan Pemikiran Sarlito Wirawan Sarwono*. Jakarta: Penerbit Kompas, 2015.
- Orlin, Theodore S., "The Prohibition of the Death Penalty: An Emerging International Norm?" dalam Allan Rosas dan Jan Helgesen, *Human Rights in*

a Changing East-West Perspective, London dan New York: Printer Publisher, 1990. hlm. 136-173.

Pramoedya Ananta Toer, *Nyanyi Sunyi Seorang Bisu*. Jilid I. (Jakarta: Hasta Mitra, 2000.

Pritchard, Kathleen, "Human Rights and Development: Theory and Data" dalam David P. Forsythe, *Human Rights and Development*. London: The Macmillan Press Ltd, 1989. hlm. 329-347.

Razif, "Romusha dan Pembangunan: Sumbangan Tahanan Politik untuk Rezim Orde Baru", dalam John Roosa, ed., *Tahun yang Tak Pernah Berakhir*. Jakarta: ELSAM, 1998. hlm., 139-161.

Ricklefs, M. C. *Sejarah Indonesia Modern, 1200-2008*. Jakarta: Serambi Ilmu Semesta, 2010.

Robinson, Richard, *Soeharto dan Bangkitnya Kapitalisme di Indonesia*. Jakarta: Komunitas Bambu, 2012.

Rosas, Allan dan Jan Helgesen, *Human Rights in a Changing East-West Perspective*, London dan New York: Printer Publisher, 1990.

Rosas, Allan, "Democracy and Human Rights" dalam Allan Rosas dan Jan Helgesen, *Human Rights in a Changing East-West Perspective*, London dan New York: Printer Publisher, 1990. hlm. 17-57.

Sartono Kartodirdjo, *Pendekatan Ilmu Sosial dalam Metodologi Sejarah*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama, 1993.

Sjahrir, *Analisis Ekonomi Indonesia*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama, 1990.

Sudibjo, ed., *Indonesia dan Dunia Internasional, 1978*. Jakarta: CSIS, 1979.

Syed Farid Alatas, *Diskursus Alternatif dalam Ilmu Sosial Asia: Tanggapan terhadap Eurosentrisme*. Jakarta: Mizan Publika, 2010.

Tri Nuke Pudjiastuti, "Politik Luar Negeri Indonesia Era Orde Baru" dalam Ganewati Wuryandari, ed., *Politik Luar Negeri Indonesia di Tengah Pusaran Politik Domestik*. Yogyakarta dan Jakarta: Pustaka Pelajar dan Pusat Penelitian Politi-LIPI, 2008.

Vincent, R. J., "Human Rights in Foreign Policy" dalam Dilys M. Hill, *Human Rights and Foreign Policy: Principles and Practice*. London: The Macmillan Press Ltd. 1989. hlm. 54-66.

Wieruszewski, Roman, “National Implementation of Human Rights” dalam Rosas, Allan dan Jan Helgesen, *Human Rights in a Changing East-West Perspective*, London dan New York: Printer Publisher, 1990. hlm. 264-289.

Willy, Brandt, et. al., *Utara-Selatan: Program untuk Kelangsungan Hidup*. Jakarta: Lappenas, 1980.

C. Artikel-artikel dalam Surat Kabar, Majalah, dan Buletin

“Cultureel Akkoord met Indonesië” *Algemeene handelsblad*, 7 Januari 1970.

“Cultureel Akkoord met Indonesië”, *De tijd: dagblad voor Nederland*, 12 Januari 1970.

“Dari Mana Datangnya IGGI” dalam Majalah *Tempo*, No. 5, Tahun XXII, 4 April 1992.

“IGGI Bubar, Binnenhof pun terkejut” dalam *Majalah Tempo*, No. 5, Tahun XXII, 4 April 1992.

“Jakarta Bersorak, Den Haag Dingin” dalam *Majalah Tempo*, No. 5, Tahun XXII, 4 April 1992.

“PKI Bebas: Setelah Surat ke Kotak Pos 5000” dalam *Majalah Tempo*, No. 24. Tahun XXI, 10 Agustus 1991.

“Prins Bernhard opent in Djakarta Nederlands cultureel centrum”, *Leeuwarder courant*, 10 Maret 1970.

“Profiles of Indonesia’s Foreign Debts”, International NGO Forum on Indonesia Development (Infid), working paper, August 2007.

“Pronk dan IGGI” dalam *Majalah Tempo*, No. 5, Tahun XXII, 4 April 1992.

“Pronk diantara Gaung Eksekusi” *Majalah Tempo*, No. 1. Tahun XX, 3 Maret 1990.

“Saya Tidak Pilih Kasih” dalam *Majalah Tempo*, No. 5, Tahun XXII, 4 April 1992.

“Setelah Jan Pronk Naik Panggung” dalam *Majalah Tempo*, No. 5, Tahun XXII, 4 April 1992.

“UGM Kerjasama dengan Universitas-Universitas Negeri Belanda” *Pantjaran Universitas Gadjah Mada*, No. 17/18, Tahun V, Desember 1970.

Andi Hakim Nasution, “Untuk Mengkritik, Fahami Dulu Masalahnya” dalam *Prisma*, No. 10, Tahun VI, Oktober 1977. hlm., 49-52.

- Daniel Dhakidae, “Penerbitan Pers Kampus: Cagar Alam Kebebasan Pers” dalam *Prisma*, No. 10, Tahun VI, Oktober 1977. hlm., 62-73.
- Didik J. Rachbini, “Konsekwensi Hutang Luar Negeri” dalam *Prisma*, No. 9, Tahun XX, September 1991. hlm., 62.
- Frans Meak Parera, “Surat Pembaca, Sebuah Bentuk Kritik Sosial” dalam *Prisma*, No. 10, Tahun VI, Oktober 1977. hlm., 22-31.
- H. M. J. Maier dan L. Vikør, “Wetenschappelijk onderzoek als ruggesteun voor Suharto”, *NRC Handelsblad*, 27 Oktober 1976
- Hardjono Notodihardjo, “Kerjasama Internasional di Bidang Pendidikan” dalam *Prisma*, No. 4, Tahun VI, April 1977. hlm., 18-28.
- K. Gunadi, “Bantuan Luar Negeri, Sebuah Tinjauan Umum” dalam *Prisma*, No. 4, Tahun VI, April 1977. hlm., 3-17.
- Luckman Siahaan, “Satu Dasawarsa Bantuan Luar Negeri di Indonesia” dalam *Prisma*, No. 4, Tahun VI, April 1977. hlm., 29-40.
- M. Alwi Dahlan, “Sikap Pejabat terhadap Kritik” dalam *Prisma*, No. 9, Tahun XX, September 1991. hlm., 62.
- Rizal Ramli, “Hutang Luar Negeri Indonesia: Kontraksi dan Beban Ekonomi” dalam *Prisma*, No 9, Tahun XX, September 1991.

D. Situs web

www.dispsiad.mil.id/index.php/en/soemitro-k-dipl-psych
www.dispsiad.mil.id/index.php/en/soemarto-dipl-psych
psikologi.unpad.ac.id/new/category/profil-psikologi-unpad/sejarah
psikologi.ui.ac.id
www.delpher.nl
www.denederlandsegrondwet.nl
www.nesoindonesia.or.id/home/tentang-nuffic-neso-indonesia
www.government.nl/ministries/ministry-of-foreign-affairs/contents/organisational-structure/directorates-general

E. Wawancara

Prof. Dr. Sarlito Wirawan Sarwono, 6 November 2012 di Fakultas Psikologi, Universitas Persada Indonesia YAI, Salemba, Jakarta.